

ປວງມະຫາ
ພຣະຈັມມວັກກັປປວັຍຍາບຸສູ່ຍາ
ແລະ ວັນຍາສັກບຸບຸສູ່ຍາ

บุพพภาคนมการ
คำนอบน้อมพระพุทธเจ้า

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ
นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ
นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ

ขอนอบน้อม แต่พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์นั้น
ซึ่งเป็นผู้ไกลจากกิเลส ตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง

บทนำพระธัมมจักกัปปวัตตนสูตร

อะนุตตะรัง อะภิสัมโพธิง	สัมพุชฌิตวา ตะถาคะโต
ปะฐะมัง ยัง อะเทเสสิ	ธัมมะจักกัง อะนุตตะรัง
สัมมะเทวะ ปะวัตเตนโต	โลเก อัมปะภุวัตติยัง
ยัตถากขาตา อุโก อันตา	ปะภุปัตติ จะ มัชฌิมา
จะตุสวาริยะสัจเจสุ	วิสุทัง ญาณะทัสสะนัง
เทสิตัง ธัมมะราชาณะ	สัมมาสัมโพธิกิตตะนัง
นาเมนะ วิสสุตัง สุตตัง	ธัมมะจักกัปปะวัตตะนัง
เวยยากะระณะปาฐะนะ	สังคีตันตัมภะณามะ เส.

พระธัมมจักกัปปวัตตนสูตร

(๑. นิทานพจน์)

เอวัมเม สุตัง. เอกัง สมะยัง ภะคะวา, พาราณะสียัง
วิหะระติ, อีสิปะตะเน มิคะทาเย. ตัตตระโข ภะคะวา, ปัญจะ
วัคคิเย ภิกขุ อามันเตสิ.

(๒. ทางสุดโต่ง ๒ สาย)

ทเวเม ภิกขะเว อันตา ปัพพะชิตะนะ นะ เสวิตัพพา,
โย จายัง กามะสุ กามะสุขัลลิกานุโยโค, หีนो คัมโม โปถุชชะ
นิโก อะนะริโย อะนัตตะสัณฺหิโต, โย จายัง อัตตะกิลมะเถ
านุโยโค ทุกโข อะนะริโย อะนัตตะสัณฺหิโต.

(๓. เรื่องของทางสายกลาง)

เอเต เต ภิกขะเว อุโภ อันเต อะนุปะคัมมะ, มัชฌิมา
ปะฏิปะทา ตะถาคะเตนะ อะภิสัมพุทธา, จักขุกะระณี
ญาณะกะระณี อุปะสะมาเย อะภิญญาเย สัมโพชายะ นิพ
พานายะ สังวัตตะติ.

กะตะมา จะ सा ภิกขะเว มัชฌิมา ปะฏิปะทา ตะถาคะ
เตนะ อะภิสัมพุทธา จักขุกะระณี ญาณะกะระณี อุปะสะมา
เย อะภิญญาเย สัมโพชายะ นิพพานายะ สังวัตตะติ.

อะยะเมวะ อะริโย อัญจันคิโก มัคโค. เสยยะถิทัง.
สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปป, สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต
สัมมาอาชีโว, สัมมาวายาโม สัมมาสะติ สัมมาสะมาธิ.

อะยัง โข สภา ภิกขะเว มัชฌิมา ปะฏิปะทา ตะถาคะเต
นะ อะภิสัมพุทธา, จักขุกะระณี ญาณะกะระณี อุปะสะมาเย
อะภิญญาเย สัมโพชายะ นิพพานายะ สังวัตตะติ.

(๔. การตรัสถึงทุกขสัจจะ)

อิทัง โข ปะนะ ภิกขะเว, ทุกขัง อะริยะสัจจัง. ชาตีปี
ทุกขา ชะราปี ทุกขา พยาธิปี ทุกโข มะระณัมปี ทุกขัง,
อัปปิเยหิ สัมปะโยโค ทุกโข, ปิเยหิ วิปปะโยโค ทุกโข
ยัมปิจันัง นะ ละภะติ ตัมปี ทุกขัง, สังขิตเตนะ ปัญจูปาทา
นักรขันธา ทุกขา.

(๕. การตรัสถึงสมุทัยสัจจะ)

อิทัง โข ปะนะ ภิกขะเว ทุกขะสะมุทะโย อะริยะสัจจัง,
ยายัง ตัณหา โปโนพพะวิกา นันทิราคะสะหะคะตา ตัตตระ
ตัตตราภินันทินิ, เสยยะถิทัง, กามะตัณหา ภะวะตัณหา วิภะ
วะตัณหา.

(๖. การตรัสถึงนิโรธสังขะ)

อิทัง โข ปะนะ ภิกขะเว ทุกขะนิโรธ อะริยะสังขัง, โย
ตัสสาเยวะ ตัณหาเย อะเสสะวิราคะนิโรธ, จาโค ปะภินิส
สัคโค มุตติ อะนาละโย.

(๗. การตรัสถึงมรรคสังขะ)

อิทัง โข ปะนะ ภิกขะเว ทุกขะนิโรธะคามินี ปะฏิปะทา
อะริยะสังขัง, อะยะเมวะ อะริโย อัญ्ञัจฉิโก มัคโค, เสยยะถิ
ทัง, สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปป, สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต
สัมมาอาชีโว, สัมมาวายาโม สัมมาสะติ สัมมาสะมาธิ.

(๘. การตรัสถึงสังขญาณ ในทุกขอริยสังข)

อิทัง ทุกขัง อะริยะสังขันติ เม ภิกขะเว, ปุพเพ
อะนะนุสสุเตสุ ฐัมเมสุ, จักขุง อุกะปาติ ญาณัง อุกะปาติ
ปัญญา อุกะปาติ วิชชา อุกะปาติ อาโลโก อุกะปาติ.

(๙. การตรัสถึงกิจญาณ ในทุกขอริยสังข)

ตัง โข ปะนิทัง ทุกขัง อะริยะสังขัง ปะริญญะยันติ เม
ภิกขะเว, ปุพเพ อะนะนุสสุเตสุ ฐัมเมสุ, จักขุง อุกะปาติ
ญาณัง อุกะปาติ ปัญญา อุกะปาติ วิชชา อุกะปาติ
อาโลโก อุกะปาติ.

(๑๐. การตรัสถึงกตญาณ ในทุกขอริยสัจ)

ตั้ง โข ปะนิทัง ทุกขัง อะริยะสัจจัง ปะริญญาตันติ เม
ภิกขะเว, ปุพเพ อะนะนุสสุเตสุ ฐัมเมสุ, จักขุง อุทะปาที
ญาณัง อุทะปาที ปัญญา อุทะปาที วิชชา อุทะปาที
อาโลโก อุทะปาที.

(๑๑. การตรัสถึงสังญาณ ในสมุทัยอริยสัจ)

อิทัง ทุกขะสะมุทะโย อะริยะสัจจันติ เม ภิกขะเว, ปุพ
เพ อะนะนุสสุเตสุ ฐัมเมสุ, จักขุง อุทะปาที ญาณัง อุทะปาที
ปัญญา อุทะปาที วิชชา อุทะปาที อาโลโก อุทะปาที.

(๑๒. การตรัสถึงกิจญาณ ในสมุทัยอริยสัจ)

ตั้ง โข ปะนิทัง ทุกขะสะมุทะโย อะริยะสัจจัง ปะหาตัพ
พันติ เม ภิกขะเว, ปุพเพ อะนะนุสสุเตสุ ฐัมเมสุ, จักขุง
อุทะปาที ญาณัง อุทะปาที ปัญญา อุทะปาที วิชชา อุทะ
ปาที อาโลโก อุทะปาที.

(๑๓. การตรัสถึงกตญาณ ในสมุทัยอริยสัจ)

ตั้ง โข ปะนิทัง ทุกขะสะมุทะโย อะริยะสัจจัง ปะหีนันติ
เม ภิกขะเว, ปุพเพ อะนะนุสสุเตสุ ฐัมเมสุ, จักขุง อุทะ
ปาที ญาณัง อุทะปาที ปัญญา อุทะปาที วิชชา อุทะ
ปาที อาโลโก อุทะปาที.

(๑๔. การตรัสถึงสังฆญาณ ในนิโรธอริยสัง)

อิทัง ทุกขะนิโรโธ อะริยะสังจันติ เม ภิกขะเว, ปุพเพ
อะนะนุสสุเตสุ ฐัมเมสุ, จักขุง อุทะปาที ญาณัง อุทะปาที
ปัญญา อุทะปาที วิชชา อุทะปาที อาโลโก อุทะปาที.

(๑๕. การตรัสถึงกิจญาณ ในนิโรธอริยสัง)

ตัง โข ปะนิทัง ทุกขะนิโรโธ อะริยะสังจัง สังคิกาทัพ
พันติ เม ภิกขะเว, ปุพเพ อะนะนุสสุเตสุ ฐัมเมสุ, จักขุง อุทะ
ปาที ญาณัง อุทะปาที ปัญญา อุทะปาที วิชชา อุทะปาที
อาโลโก อุทะปาที.

(๑๖. การตรัสถึงกตญาณ ในนิโรธอริยสัง)

ตัง โข ปะนิทัง ทุกขะนิโรโธ อะริยะสังจัง สังคิกะตันติ
เม ภิกขะเว, ปุพเพ อะนะนุสสุเตสุ ฐัมเมสุ, จักขุง อุทะ
ปาที ญาณัง อุทะปาที ปัญญา อุทะปาที วิชชา อุทะปาที
อาโลโก อุทะปาที.

(๑๗. การตรัสถึงสังฆญาณ ในมรรคสัง)

อิทัง ทุกขะนิโรธะคามินี ปะฏิปะทา อะริยะสังจันติ เม
ภิกขะเว, ปุพเพ อะนะนุสสุเตสุ ฐัมเมสุ, จักขุง อุทะปาที
ญาณัง อุทะปาที ปัญญา อุทะปาที วิชชา อุทะปาที อาโล
โก อุทะปาที.

(๑๘. การตรัสถึงกิจญาณ ในมรรคสัง)

ตั้ง โข ปะนิทัง ทุกขะนิโรธะคามินี ปะฏิปะทา อะริยะสัง
จัง ภาเวตัพพันติ เม ภิกขะเว, ปุพเพ อะนะนุสสุเตสุ ฐัมเม
สุ, จักขุง อุทะปาติ ญาณัง อุทะปาติ ปัญญา อุทะปาติ วิชชา
อุทะปาติ อาโลโก อุทะปาติ.

(๑๙. การตรัสถึงกตญาณ ในมรรคสัง)

ตั้ง โข ปะนิทัง ทุกขะนิโรธะคามินี ปะฏิปะทา อะริยะ
สังจัง ภาวิตันติ เม ภิกขะเว, ปุพเพ อะนะนุสสุเตสุ ฐัมเมสุ,
จักขุง อุทะปาติ ญาณัง อุทะปาติ ปัญญา อุทะปาติ วิชชา
อุทะปาติ อาโลโก อุทะปาติ.

(๒๐. การยังไม่รับรองต่อนกก่อนที่ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า)

ยาวะกีวัญจะ เม ภิกขะเว, อิเมสุ จะตฺตฺสุ อะริยะสังเจสุ,
เอวันติ ปะริวัฏฏัง ทวาทะสาการัง ยะถาภูตัง ญาณะทัส
สะนัง นะ สุวิสุทฺธัง อะโหสิ.

เนวะ ตาวาหัง ภิกขะเว สะเทวะเก โลเก สะมาระเก
สะพรหมะเก, สัสสะมะณะพราหมะณียา ปะชาเย สะเทวะ
มะนุสสาเย, อะนุตตะรัง สัมมาสัมโพธิง อะภิสัมพุทฺโธ
ปัจจัญญาสิง.

(๒๑. การรับรองตอนที่ตรัสรู้แล้ว)

ยะโต จะ โข เม ภิกขะเว อิเมสุ จะตุสุ อะริยะสัจเจสุ,
เอวันติ ปะริวัฏฏัง ทวาทะสาการัง ยะถาภูตัง ญาณะทัส
สะนัง สุวิสุทฐัง อะโหสิ.

อะถาหัง ภิกขะเว สะทเวเก โลเก สะมาระเก สะพรห
มะเก, สัสสะมะณะพราหมะณียา ปะชายะ สะทเวมะนุสสา
ยะ, อะนุตตะรัง สัมมาสัมโพธิง, อะภิสัมพุทโธ ปัจจัญญา
สิง.

(๒๒. จัดเป็นการรู้เห็นด้วยปัจจเวกขณะญาณ)

ญาณัญจะ ปะนะ เม ทัสสะนัง อุทะปาที, อะกุปปา
เม วิมุตติ, อะยะมันติมา ชาตี, นัตถิทาณี ปุณฺ्हะวะเวตี.

(๒๓. พระปัญจวัคคีย์ พากันชื่นชมยินดีรสพระธรรม)

อิทะมะโวจะ ภะคะวา, อัตตะมะนา ปัญฺจะวัคคียา ภิกขุ
ภะคะวะโต ภาสิตัง อะภินันฺทง.

(๒๔. พระอัญญาโกณฑัญญะได้เป็นพระโสดาบัน)

อิมัสสมิญจะ ปะนะ เวยยากะระณัสมิง ภัญญะมาเน,
อายัสสมะโต, โกณฑัญญัสสะ วิระชัง วีตะมะลลัง ฐัมมะ
จักขง อุทะปาที, ยังกิญฺจิ สะมุทะยะธัมมัง สัพพันตัง นิ
โรธะธัมมันติ.

(๒๕. พวกเทพและพรหมพากันยินดี ป่าวประกาศกันต่อไป)

ประวัตติเต จะ ภาคะวะตา ฐัมมะจักเก, ภูมมา เทวา
สัททะมะนุสสาเวสูง, เอตัมภาคะวะตา พาราณะสิยัง อิติปะ
ตะเน มิคะทาเย อะนุตตะรัง ฐัมมะจักกัง ประวัตติตัง,
อัปปะฏิวัตติยัง สะมะเณนะ วา พราหมะเณนะ วา เทเวนะ
วา มาเรนะ วา พรหมุณา วา เกนะจิ วา โลกัสมินติ.

ภูมมานัง เทวานัง สัททัง สุตวา, จาตุมมะหาราชิกา เท
วา สัททะมะนุสสาเวสูง.

จาตุมมะหาราชิกานัง เทวานัง สัททัง สุตวา, ตาวะติง
สา เทวา สัททะมะนุสสาเวสูง.

ตาวะติงสานัง เทวานัง สัททัง สุตวา, ยามา เทวา
สัททะมะนุสสาเวสูง.

ยามานัง เทวานัง สัททัง สุตวา, ตุสิตา เทวา สัททะ-
มะนุสสาเวสูง.

ตุสิตานัง เทวานัง สัททัง สุตวา, นิมมานะระตี เทวา
สัททะมะนุสสาเวสูง.

นิมมานะระตีนัง เทวานัง สัททัง สุตวา, ประระนิมมิตะ
วะสะวัตตี เทวา สัททะมะนุสสาเวสูง.

ประระนิมมิตะวะสะวัตตีนัง เทวานัง สัททัง สุตวา *,
พรหมะปารีสัชชา เทวา สัททะมะนุสสาเวสูง.

* (บางแห่งนิยมสวดย่อเพียงสวรรค์ ๖ ชั้น คือ สวดถึงตรงนี้แล้วให้
สวดว่า **พรหฺมะกายิกา เทวา สัทตะมะนุสฺสาเวสุ.** แล้วสวด
ต่อที่หน้า ๑๑ ตั้งแต่ **** เอตัมภะคะวะตา พาราณะสียัง**
อิสิปะตะเน มิคะทาเย ฯลฯ ไปจนจบ
แต่ในที่นี้ประสงค์จะสวดเต็ม โดยขยายหมู่พรหมเป็น ๑๕ ชั้น
เพื่อเป็นความรู้และเพื่อความสมบูรณ์)

พรหฺมะปาริสัชชานัง เทวานัง สัททัง สุตฺวา, พรหฺมะ
ปะโรหิตา เทวา สัทตะมะนุสฺสาเวสุ.

พรหฺมะปะโรหิตานัง เทวานัง สัททัง สุตฺวา, มะหา
พรหฺมา เทวา สัทตะมะนุสฺสาเวสุ.

มะหาพรหฺมานัง เทวานัง สัททัง สุตฺวา, ปะริตตาภา
เทวา สัทตะมะนุสฺสาเวสุ.

ปะริตตาทานัง เทวานัง สัททัง สุตฺวา, อัมปะมาณา
ภา เทวา สัทตะมะนุสฺสาเวสุ.

อัมปะมาณาทานัง เทวานัง สัททัง สุตฺวา, อาภัสสะรา
เทวา สัทตะมะนุสฺสาเวสุ.

อาภัสสะรานัง เทวานัง สัททัง สุตฺวา, ปะริตตะสุภา
เทวา สัทตะมะนุสฺสาเวสุ.

ปะริตตะสุภานัง เทวานัง สัททัง สุตฺวา, อัมปะมาณะ
สุภา เทวา สัทตะมะนุสฺสาเวสุ.

อัปปะมาณะสุภานัง เทวานัง สัททัง สุตวา, สุภะกิณ
หะกา เทวา สัททะมะนุสสาเวสูง.

สุภะกิณหะกานัง เทวานัง สัททัง สุตวา, เวหัพพะลา
เทวา สัททะมะนุสสาเวสูง.

เวหัพพะลานัง เทวานัง สัททัง สุตวา, อะวิหา เทวา
สัททะมะนุสสาเวสูง.

อะวิหานัง เทวานัง สัททัง สุตวา, อะตัพปา เทวา
สัททะมะนุสสาเวสูง.

อะตัพปานัง เทวานัง สัททัง สุตวา, สุทิสสา เทวา
สัททะมะนุสสาเวสูง.

สุทิสสานัง เทวานัง สัททัง สุตวา, สุทิสสี เทวา สัท
ทะมะนุสสาเวสูง.

สุทิสสีนัง เทวานัง สัททัง สุตวา, อะกะนิฏฐะกา เท
วา สัททะมะนุสสาเวสูง.

****** เอตัมภะคะวะตา พาราณะสียัง อิติปะตะเน มิคะ
ทาเย อะนุตตะรัง ฐัมมะจักกััง ปะวัตติตัง, อัปปะภวิวัตติยัง
สะมะเณนะ วา พราหมะเณนะ วา เทเวนะ วา มาเรนะ วา
พรัหมุณา วา เกนะจิ วา โลกัสสมินติ.

อิติหะ เตนะ ขะเณนะ เตนะ มุหุตเตนะ, ยาวะ พรัหมะ
โลกา สัทโท อัพภุคคัจฉิ.

(๒๖. หมื่นโลกธาตฺหวันไหว)

อะยัญจะ ทะสะสะหฺสสี โลกะธาตฺ, สังกัมปิ สัมปะกัมปิ
สัมปะเวริ, อัมปะมาโณ จะ, โอพารโ อโภาโส โลกเ ปาตุ
ระโหสิ, อะตีกกัมเมวะ เทวานัง เทวานุภาวัง.

(๒๗. พระผู้มีพระภาคทรงเปล่งอุทาน)

อะถะโข ภะคะวา อุทานัง อุทาเนสิ, อัญญาสิ ะตะ
โภ โภณทัญญเ, อัญญาสิ ะตะ โภ โภณทัญญเติ.

อิตฺทิงัง อายัสมะโต โภณทัญญุสสะ, อัญญาโภณ
ทัญญเ ตเววะ, นามัง อะโหสิ (สีติ) .

(ในปัจจุบันนิยมสวดจบถึงตอนที่ ๒๗ แต่ในที่นี้ได้นำตอนที่
๒๘ และ ๒๙ มาลงไว้เพื่อความสมบูรณ์ โดยอ้างอิงจากพระ
ไตรปิฎก ฉบับฉกฺฐฐสังคายนา)

(๒๘. พระอัญญาโณทัญญะทูลขออุปสมบท)

อะถะ โข อายัสมา, อัญญาสิ โภณทัญญเ, ทิฏฐะธัมโม
ปัตตะธัมโม, วิทิตะธัมโม ปรีโยคาพะธัมโม, ตินณะวิจิกิจ
โณ วิคะตะกะถังกะโถ, เวสารัชชปตฺโต อะปะรปฺปัจจะโย,
สັตถุสาสะเน ภะคะวันตัง, เอตะทะโวจะ, “ละเภยยาหัง ภัน
เต, ภะคะวะโต สันติเก ปัพพัชชัง, ละเภยยัง อุปะสัมปะทัน

ติ,”

(๒๙. พระอัญญาโกณฑัญญะได้บวชโดยเอหิภิกขุอุปสัมปทา)

เอหิ ภิกขุติ, ภะคะวา อะโหจะ, “สวากขาโต ฐัมโม, จะ
ระ พรหมะจริยัง สัมมา, ทุกขัสสะ อันตะกิริยาयाติ. สาวะ
ตัสสะ อายัสมะโต, อุปะสัมปะทา อะโหสีติ.”

ฐัมมะจักกัปปะวัตตะนะสุตตัง นิฎฐิตัง

จบ ฐัมมะจักกัปปะวัตตะนสูตร

คำแปล

บทนำพระธัมมจักกัปปวัตตนสูตร

พระตถาคตทรงตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว เมื่อจะทรงประกาศธรรม ที่ยังไม่มีใครแสดงโดยถูกต้องในโลก ได้ทรงแสดงพระธรรมจักรโค ซึ่งกล่าวถึงส่วนสุดสองประเภทและทางสายกลาง เป็นปัญญาที่แจ่มหมดจดในอริยสัจสี่

ขอเราทั้งหลาย จงสวดพระธรรมจักรนั้น ที่พระธรรมราชาทรงแสดง ปราภุสสมณานามว่า พระธัมมจักกัปปวัตตนสูตร เป็นสูตรประกาศพระสัมมาสัมโพธิญาณ และพระสังคีติกาจารย์ได้เรียบเรียงไว้ โดยความเป็นพระบาลีประเภทร้อยแก้ว

พระธัมมจักกัปปวัตตนสูตร

ปฐมเทศนา

(๑. นิตานพจน์)

ข้าพเจ้า (พระอานนท์) ได้สดับมาแล้วอย่างนี้ สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน กรุงพาราณสี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเรียกภิกษุปัญจวัคคีย์มาแล้วตรัสว่า

(๒. ทางสุดโต่ง ๒ สาย)

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ส่วนสุด ๒ อย่าง อันบรรพชิต
ไม่ควรเสพ คือ

กามสุขัลลิกานุโยค การประกอบตนให้พัวพันด้วย
กามสุขในกามทั้งหลาย เป็นกรรมอันเลว เป็นของชาวบ้าน
เป็นของปุถุชน ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วย
ประโยชน์ ๑

อัตตกิลมณานุโยค การประกอบความเหน็ดเหนื่อย
ให้แก่ตน เป็นความลำบาก ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่
ประกอบด้วยประโยชน์ ๑

(๓. เรื่องของทางสายกลาง)

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย **มัชฌิมาปฏิปทา** ข้อปฏิบัติสาย
กลาง ไม่เข้าไปใกล้ส่วนสุดสองอย่างเหล่านั้น อันตถาคต
ได้ตรัสรู้แล้วด้วยปัญญาอันยิ่ง ทำดวงตาให้เกิด ทำญาณ
ให้เกิด ย่อมเป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อ
ความตรัสรู้ เพื่อพระนิพพาน

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย **มัชฌิมาปฏิปทา** ข้อปฏิบัติสาย
กลาง ที่ตถาคตได้ตรัสรู้แล้ว ด้วยปัญญาอันยิ่ง ทำดวงตา
ให้เกิด ทำญาณให้เกิด ย่อมเป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อ
ความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อพระนิพพาน นั้นเป็นไฉน?

มัชฌิมาปฏิปทา ข้อปฏิบัติสายกลางนั้นได้แก่

อริยมรรคมีองค์ ๘ เท่านั้นคือ

สัมมาทิฏฐิ	ความเห็นถูกต้อง	(ในอริยสัจ ๔)
สัมมาสังกัปปะ	ความดำริถูกต้อง	(ในกุศลสังกัปปะ ๓)
สัมมาวาจา	การเจรจาถูกต้อง	(เว้นจากวจีหุจริต ๔)
สัมมากัมมันตะ	การงานถูกต้อง	(เว้นจากกายหุจริต ๓)
สัมมาอาชีวะ	การเลี้ยงชีวิตถูกต้อง	(เลี้ยงชีพที่เว้น จากกายหุจริต ๓ วจีหุจริต ๔)
สัมมาวายามะ	ความพยายามถูกต้อง	(สัมมปปธาน ๔)
สัมมาสติ	ความระลึกถูกต้อง	(สติปัฏฐาน ๔)
สัมมาสมาธิ	ความตั้งจิตมั่นถูกต้อง	(ฌาน ๔)

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นี้แลคือ**มัชฌิมาปฏิปทา** ข้อปฏิบัติสายกลางนั้น ที่ตถาคตได้ตรัสรู้แล้ว ด้วยปัญญาอันยิ่ง ทำดวงตาให้เกิด ทำญาณให้เกิด ย่อมเป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อพระนิพพาน

(๔. การตรัสถึงทุกขสัจจะ)

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้แลเป็น**ทุกขอริยสัจ** คือ ความเกิดก็เป็นทุกข์ ความแก่ก็เป็นทุกข์ ความเจ็บไข้ก็เป็นทุกข์ ความตายก็เป็นทุกข์ ความประสพกับสิ่งไม่เป็นที่รักที่พอใจก็เป็นทุกข์ ความพลัดพรากจากสิ่งเป็นที่รักที่พอใจก็เป็นทุกข์ ปรรณาสังขโตไม่ได้สิ่งนั้นนั้นก็**เป็นทุกข์**

ว่าโดยย่อ อุปาทานชั้นที่ ๕ เป็นตัวทุกข์

(๕. การตรัสถึงสมุทัยสังจะ)

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้แลเป็นทุกข์สมุทัยอริยสัง
คือ ตัณหาที่ทำให้เกิดในภพใหม่ ด้วยความกำหนัด ด้วย
อำนาจความเพติดเพลิน มีปกติเพติดเพลินในอารมณ์นั้นๆ
คือ กามตัณหา (ความเพติดเพลินพอใจในรูป เสียง กลิ่น รส
สัมผัส) ภวตัณหา (ความเพติดเพลินพอใจในรูปภพ อรูปภพ หรือ
ตัณหาอันประกอบด้วยสัตตทิวฐิ) วิภวตัณหา (ตัณหาที่เกิด
ร่วมกับอุจเฉททิวฐิ ที่มีความเชื่อว่าสัตว์ตายแล้วสูญ)

(๖. การตรัสถึงนิโรธสังจะ)

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้แลเป็นทุกข์นิโรธอริยสัง
คือ ตัณหานั้นแลดับ โดยการละคลายด้วยอริยมรรคโดยไม่มี
มีส่วนเหลือ การสละ การสละคืน การปล่อยไป การไม่
พัวพัน

(๗. การตรัสถึงมรรคสังจะ)

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้แลเป็นทุกข์นิโรธคามินิ
ปฏิบัติทวาริยสัง ได้แก่ อริยมรรคมีองค์ ๘ เท่านั้นคือ
สัมมาทิวฐิ ความเห็นถูกต้อง (ในอริยสัง ๔)

สัมมาสังกัปปะ	ความดำริถูกต้อง (ในกุศลสังกัปปะ ๓)
สัมมาวาจา	การเจรจาถูกต้อง (เว้นจากวจีทุจริต ๔)
สัมมากัมมันตะ	การงานถูกต้อง (เว้นจากกายทุจริต ๓)
สัมมาอาชีวะ	การเลี้ยงชีวิตถูกต้อง (เลี้ยงชีพที่เว้น จากกายทุจริต ๓ วจีทุจริต ๔)
สัมมาวายามะ	ความพยายามถูกต้อง (สัมมัตถะ ๔)
สัมมาสติ	ความระลึกถูกต้อง (สติปัฏฐาน ๔)
สัมมาสมาธิ	ความตั้งจิตมั่นถูกต้อง (ฌาน ๔)

(๘. การตรัสถึงสังขยาน ในทุกขอริยสัจ)

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ดวงตา ญาณ ปัญญา วิชชา
แสงสว่าง ได้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ในธรรมทั้งหลายที่เราไม่เคย
ได้ฟังมาก่อนว่า นี้ทุกขอริยสัจ

(๙. การตรัสถึงกิจญาณ ในทุกขอริยสัจ)

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ดวงตา ญาณ ปัญญา วิชชา แสง
สว่าง ได้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ในธรรมทั้งหลายที่เราไม่เคยได้
ฟังมาก่อนว่า ทุกขอริยสัจนี้แน่แล ปริปัญญา ควรกำหนดรอบ

๒๗๕

(๑๐. การตรัสถึงกตญาณ ในทุกขอริยสัจ)

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ดวงตา ญาณ ปัญญา วิชชา
แสงสว่าง ได้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ในธรรมทั้งหลาย ที่เราไม่
เคยได้ฟังมาก่อนว่า ทุกขอริยสังขารนั้นแล เราได้กำหนดรอบ
รู้เสร็จแล้ว

(๑๑. การตรัสถึงสังขยาน ในสมุทัยอริยสังข)

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ดวงตา ญาณ ปัญญา วิชชา
แสงสว่าง ได้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ในธรรมทั้งหลาย ที่เราไม่
เคยได้ฟังมาก่อนว่า นี้ทุกขสมุทัยอริยสังข

(๑๒. การตรัสถึงกิจญาณ ในสมุทัยอริยสังข)

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ดวงตา ญาณ ปัญญา วิชชา
แสงสว่าง ได้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ในธรรมทั้งหลาย ที่เราไม่
เคยได้ฟังมาก่อนว่า ทุกขสมุทัยอริยสังขนั้นแล ปหานะ
ควรละเสีย

(๑๓. การตรัสถึงกตญาณ ในสมุทัยอริยสังข)

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ดวงตา ญาณ ปัญญา วิชชา
แสงสว่าง ได้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ในธรรมทั้งหลาย ที่เราไม่
เคยได้ฟังมาก่อนว่า ทุกขสมุทัยอริยสังขนั้นแล เราได้ละ
เสร็จแล้ว

(๑๔. การตรัสถึงสังขยาน ในนิโรธอริยสังข)

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ดวงตา ญาณ ปัญญา วิชชา
แสงสว่าง ได้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ในธรรมทั้งหลาย ที่เราไม่
เคยได้ฟังมาก่อนว่า นี่ทุกขนิโรธอริยสัง

(๑๕. การตรัสถึงกิจญาณ ในนิโรธอริยสัง)

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ดวงตา ญาณ ปัญญา วิชชา
แสงสว่าง ได้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ในธรรมทั้งหลาย ที่เราไม่
เคยได้ฟังมาก่อนว่า ทุกขนิโรธอริยสังนี้นั้นแล สัจฉิกิริยา
ควรทำให้แจ้ง

(๑๖. การตรัสถึงกตญาณ ในนิโรธอริยสัง)

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ดวงตา ญาณ ปัญญา วิชชา
แสงสว่าง ได้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ในธรรมทั้งหลาย ที่เราไม่
เคยได้ฟังมาก่อนว่า ทุกขนิโรธอริยสังนี้นั้นแล เราทำให้แจ้ง
เสร็จแล้ว

(๑๗. การตรัสถึงสังจญาณ ในมรรคสัง)

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ดวงตา ญาณ ปัญญา วิชชา
แสงสว่าง ได้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ในธรรมทั้งหลาย ที่เราไม่
เคยได้ฟังมาก่อนว่า นี่ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัง

(๑๘. การตรัสถึงกิจญาณ ในมรรคสัง)

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ดวงตา ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่าง ได้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ในธรรมทั้งหลาย ที่เราไม่เคยได้ฟังมาก่อนว่า ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจนี้นั้นแล ภาวนา ควรเจริญ

(๑๙. การตรัสถึงกตญาณ ในมรรคสัจ)

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ดวงตา ญาณ ปัญญา วิชชา แสงสว่าง ได้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ในธรรมทั้งหลาย ที่เราไม่เคยได้ฟังมาก่อนว่า ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจนี้นั้นแล เราได้เจริญเสร็จแล้ว

(๒๐. การยังไม่รับรองต่อนก่อนที่ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า)

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ปัญญาอันรู้เห็นตามความเป็นจริงของเราในอริยสัจ ๔ นี้ มีรอบ ๓ มีอาการ ๑๒ อย่างนี้ ยังไม่หมดจดดีแล้วเพียงใด

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรายังยืนยันไม่ได้ว่า เป็นผู้ตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณอันยอดเยี่ยม ในโลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์เพียงนั้น

(๒๑. การรับรองต่อนที่ตรัสรู้แล้ว)

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็เมื่อใดแล ปัญญาอันรู้เห็นตาม
ความเป็นจริงของเราในอริยสัจ ๔ นี้ มีรอบ ๓ มีอาการ ๑๒
อย่างนี้หมดจดดีแล้ว ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อนั้นเราจึง
ยืนยันได้ว่า เป็นผู้ตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณอันยอดเยี่ยม
ในโลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์
พร้อมทั้ง สมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์

(๒๒. จัดเป็นการรู้เห็นด้วยปัจจเวกขณะญาณ)

อนึ่ง ปัญญาอันรู้เห็นได้เกิดขึ้นแล้วแก่เราว่า ความพัน
วิเศษของเราไม่กลับกำเริบ ชาตินี้เป็นที่สุด ภาพใหม่ไม่มี
ต่อไป

(๒๓. พระปัญจวัคคีย์ พากันชื่นชมยินดีรสพระธรรม)

พระปัญจวัคคีย์พากันดีใจ ชื่นชมยินดีพระภาสิตของ
พระผู้มีพระภาคแล้ว

(๒๔. พระอัญญาโกณฑัญญะได้เป็นพระโสดาบัน)

ก็แล เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไวยากรณภาสิตนี้อยู่
ดวงตาเห็นธรรมปราศจากธุลี ปราศจากมลทิน (โสดาปัตติ
มรรค เห็นอริยสัจ) ได้เกิดขึ้นแก่ท่านพระโกณฑัญญะว่า สิ่งใด
สิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา (เห็นทุกขสัจและสมุทัยสัจ)
สิ่งนั้นทั้งมวลมีความดับไปเป็นธรรมดา (เห็นนิโรธสัจ คือ พระ
นิพพาน)

(๒๕. พวกเทพและพรหมพากันยินดี ป่าวประกาศกันต่อไป)

ครั้นเมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงประกาศพระ
ธรรมจักรให้เป็นไปแล้ว เหล่าภุมมเทวดาได้บันลือเสียงว่า
นั่นพระธรรมจักรอันยอดเยี่ยม พระผู้มีพระภาคเจ้าทรง
ประกาศให้เป็นไปแล้ว ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เขตพระ
นครพาราณสี อันสมณพราหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือ
ใครๆ ในโลกจะปฏิวัติไม่ได้

เทวดาชั้นจาตุมหาราช ได้ยินเสียงของพวกภุมม
เทวดาแล้ว ก็บันลือเสียงต่อไป

เทวดาชั้นดาวดึงส์ ได้ยินเสียงของพวกเทวดาชั้นจาตु
มหาราชแล้ว ก็บันลือเสียงต่อไป

เทวดาชั้นยามา ได้ยินเสียงของพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์
แล้ว ก็บันลือเสียงต่อไป

เทวดาชั้นดุสิต ได้ยินเสียงของพวกเทวดาชั้นยา
มาแล้ว ก็บันลือเสียงต่อไป

เทวดาชั้นนิมมานรดี ได้ยินเสียงของพวกเทวดาชั้น
ดุสิตแล้ว ก็บันลือเสียงต่อไป

เทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตดี ได้ยินเสียงของพวกเทวดา
ชั้นนิมมานรดีแล้ว ก็บันลือเสียงต่อไป *

* (บางแห่งนิยมสวดย่อเพียงสวรรค์ ๖ ชั้น คือ สวดถึงตรงนี้แล้วให้สวดว่า

เทวดาที่นับเนื่องในหมู่พรหม ได้ยินเสียงของพวกเขา

เทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตดีแล้ว ก็บันลือเสียงต่อไปว่า

และสวดต่อหน้า ๒๖ ว่า ** นั้นพระธัมมจักรอันยอดเยี่ยม ฯลฯ

จนจบ

แต่ในที่นี้ประสงค์จะสวดเต็ม โดยขยายหมู่พรหมเป็น ๑๕ ชั้น เพื่อเป็นความรู้และเพื่อความสมบูรณ์)

ปารีสัชชาพรหม ได้ยินเสียงของพวกเขาเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตดีแล้ว ก็บันลือเสียงต่อไป

ปุโรหิตาพรหม ได้ยินเสียงของพวกเขาปารีสัชชาพรหมแล้ว ก็บันลือเสียงต่อไป

มหาพรหม ได้ยินเสียงของพวกเขาปุโรหิตาพรหมแล้ว ก็บันลือเสียงต่อไป

ปริตตภาพรหม ได้ยินเสียงของพวกเขามหาพรหมแล้ว ก็บันลือเสียงต่อไป

อัปปมาณาภาพรหม ได้ยินเสียงของพวกเขาปริตตภาพรหมแล้ว ก็บันลือเสียงต่อไป

อาภัสราพรหม ได้ยินเสียงของพวกเขาอัปปมาณาภาพรหมแล้ว ก็บันลือเสียงต่อไป

ปริตตสุภาพรหม ได้ยินเสียงของพวกเขาอาภัสราพรหม

แล้ว ก็บันลือเสียงต่อไป

อัปปมาณสุภาพรหม ได้ยินเสียงของพวกปริตตสุภา
พรหมแล้ว ก็บันลือเสียงต่อไป

สุภากิณฑาพรหม ได้ยินเสียงของพวกอัปปมาณสุภา
พรหมแล้ว ก็บันลือเสียงต่อไป

เวหุปผลาพรหม ได้ยินเสียงของพวกสุภากิณฑาพรหม
แล้ว ก็บันลือเสียงต่อไป

อวิหาพรหม ได้ยินเสียงของพวกเวหุปผลาพรหมแล้ว
ก็บันลือเสียงต่อไป

อตัปปาพรหม ได้ยินเสียงของพวกอวิหาพรหมแล้ว ก็
บันลือเสียงต่อไป

สุทสสาพรหม ได้ยินเสียงของพวกอตัปปาพรหมแล้ว
ก็บันลือเสียงต่อไป

สุทสสีพรหม ได้ยินเสียงของพวกสุทสสาพรหมแล้ว ก็
บันลือเสียงต่อไป

อกนิฏฐาพรหม ได้ยินเสียงของพวกสุทสสีพรหมแล้ว
ก็บันลือเสียงต่อไป ว่า

**** นั้นพระธรรมจักรอันยอดเยี่ยม พระผู้มีพระภาค**

เจ้าทรงประกาศให้เป็นไปแล้ว ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน
เขตพระนครพาราณสี อันสมณพราหมณ์ เทวดา มาร
พรหม หรือใครๆ ในโลกจะปฏิวัติไม่ได้

ชั่วขณะกาลครู่หนึ่งนั้น เสียงได้กระฉ่อนขึ้นไปจนถึง
พรหมโลก ด้วยประการฉะนี้แล

(๒๖. หมิ่นโลกธาตุหวั่นไหว)

ทั้งหมิ่นโลกธาตุนี้ ได้หวั่นไหวสะเทือนสะท้าน ทั้ง
แสงสว่างอันยิ่งใหญ่หาประมาณมิได้ ปราภฏแล้วในโลก
ล่องเทวานุภาพของเทวดาทั้งหลาย

(๒๗. พระผู้มีพระภาคทรงเปล่งอุทาน)

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเปล่งพระอุทานว่า
ท่านผู้เจริญ โภณทัตถุญะได้รู้แล้วหนอ ท่านผู้เจริญ โภณ
ทัตถุญะได้รู้แล้วหนอ

เพราะเหตุนั้น คำว่าอัญญาโภณทัตถุญะนี้ จึงได้เป็นชื่อ
ของท่านพระโภณทัตถุญะ ด้วยประการฉะนี้แล.

(ในปัจจุบัน นิยมสวดจบถึงตอนที่ ๒๗ แต่ในที่นี้ได้นำตอนที่ ๒๘
และ ๒๙ มาลงไว้เพื่อเป็นความรู้และเพื่อความสมบูรณ์)

(๒๘. พระอัญญาโภณทัตถุญะทูลขออุปสมบท)

ครั้งนั้นแล ท่านพระอัญญาโกณฑัญญะ ผู้มีธรรมอันตน
เห็นแล้ว มีธรรมอันบรรลุแล้ว มีธรรมที่ตนเห็นแจ้งแล้ว เป็น
ผู้มีธรรมอันเข้าถึงด้วยญาณแล้ว มีความสงสัยอันข้ามได้
แล้ว เป็นผู้ปราศจากกิเลส เป็นผู้กล่าวอย่างไรแล้ว บรรลุถึง
ความแก่กล้าอาจหาญแล้ว เป็นผู้มีความไม่เลื่อมใสลัทธิ
อื่นเป็นที่พึงอีกต่อไป ได้กราบทูลคำนี้กะพระผู้มีพระภาค
เจ้า ในศาสนาของพระบรมศาสดาว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
ข้าพระองค์พึงได้บรรพชาในสำนักของพระผู้มีพระภาคเจ้า
ข้าพระองค์พึงได้การอุปสมบท” ดังนี้

(๒๙. พระอัญญาโกณฑัญญะได้บวชโดยเอหิภิกขุอุปสัมปทา)

พระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ตรัสว่า “จงเป็นภิกษุมาเถิด
ธรรมอันเรากล่าวไว้ดีแล้ว ขอเธอจงประพฤติพรหมจรรย์
เพื่อกระทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด” ดังนี้ เอหิภิกขุ
อุปสมบทนั้นแล ได้เป็นการอุปสมบทของท่านพระโกณฑ
ัญญะนั้นแล้วแลฯ

จบ ธรรมจักกัปปวัตตนสูตร

ในบรรดา**พระบัญญัติ**เหล่านั้น เมื่อพระโกณฑัญญะส่ง
ญาณไปตามกระแสของพระธรรมเทศนา ในเวลาจบพระธรรมจัก
กัปปวัตตนสูตร ได้ดำรงอยู่ใน**โสดาปัตติผล** **พร้อมกับพรหม ๑๘**
โกฏิ

พระศาสดาทรงเข้าจำพรรษาแรก ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน
นั้น ต่อมา พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงประทานโอวาท สั่งสอนภิกษุ
บัญญัติที่เหลือด้วย**ธรรมมิกถา** (ธรรมที่เหมาะสมกับอัธยาศัยของ
ภิกษุบัญญัติที่เหลือ) เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงโอวาทอยู่
ดวงตาเห็น**ธรรมปราศจากธุลี ปราศจากมลทิน** ได้เกิดขึ้นแก่ ท่าน
พระวัปปะ และท่าน**พระภัททิยะ**ว่า **สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้น**
เป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งมวลมีความดับไปเป็นธรรมดา

ท่าน**พระวัปปะ** และท่าน**พระภัททิยะ**ได้ทูลขอ**บรรพชา**
อุปสมบทได้รับอุปสมบท โดยนัยเดียวกับท่าน**พระอัญญาโกณฑัญญะ** ครั้งนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าเสวยพระกระยาหาร ที่ท่านทั้ง
สาม (ท่านที่บรรลุลแล้ว) นำมาถวาย

วันต่อมา เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงประทานโอวาท สั่งสอน
ด้วย**ธรรมมิกถา**อยู่ ดวงตาเห็น**ธรรมปราศจากธุลี ปราศจากมลทิน**
ได้เกิดขึ้นแก่ท่าน**พระมหานามะ** และท่าน**พระอัสสชิ**ว่า **สิ่งใดสิ่ง**
หนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งมวลมีความดับเป็น
ธรรมดา ท่านทั้งสองได้เห็น**ธรรมแล้ว ได้บรรลुธรรมแล้ว ได้รู้ธรรม**
แจ่มแจ้งแล้ว มีธรรมอันหยั่งลงแล้ว ข้ามความสงสัยได้แล้ว
ปราศจากถ้อยคำที่แสดงความสงสัยถึงความเป็นผู้แก้แล้ว **ไม่**
ต้องเชื่อผู้อื่นในคำสอนของพระศาสดา ได้ทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า

**ขอข่าพระองค์ฟิ่งได้บรรพชา ฟิ่งได้อุปสมบทในสำนักพระผู้มี
พระภาคเจ้า พระพุทธเจ้าข่า**

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า เธอจงเป็นภิกษุมาเถิด ดังนี้ แล้ว
ตรัสต่อไปว่า ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติ
พรหมจรรย์ เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด พระวาจาฉันนั้นแล
ได้เป็นอุปสมบทของท่านพระมหานามะ และท่านพระอัสสชิ

ใน สมันตปาสาทิกา อรรถกถา มหาขันธกะ อุภโตปาสาทิกา
มีวินิจฉัยว่า :-

วันเพ็ญเดือน ๘ พระโกณฑัญญะ ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล
พร้อมเทวดา ๑๘ โภกวิ

วันแรม ๑ ค่ำ ดวงตาเห็นธรรมได้เกิดขึ้นแก่พระวัปปะเถระ

วันแรม ๒ ค่ำ ดวงตาเห็นธรรมได้เกิดขึ้นแก่พระภักทียเถระ

วันแรม ๓ ค่ำ ดวงตาเห็นธรรมได้เกิดขึ้นแก่พระมหานาม
เถระ

วันแรม ๔ ค่ำ ดวงตาเห็นธรรมได้เกิดขึ้นแก่พระอัสสชิเถระ

ครั้นวันแรม ๕ ค่ำแห่งปัจจุ พระองค์ให้เธอทั้งหมด
ประชุมพร้อมกัน แล้วตรัสสอน ด้วยอนัตตลักขณสูตร

ในวันแรม ๕ ค่ำเดือน ๘ นี้ มนุษย์ ๖ คน เป็นพระอรหันต์
ในโลก

พระวินัยปิฎก มหาวรรค

บทนำอเนตตลักขณสูตร

อเนตตลักขณะใด อันสัตว์ทั้งหลายพึงหยั่งรู้โดยนัยเป็น
ทุกข์ ทำให้ผู้มีความสำคัญหมายและความเห็นว่าเป็นอัตตา
หลุดพ้นได้โดยถูกต้อง พระสัมพุทธเจ้าทรงประกาศอเนตต
ลักขณะนั้น แก่พระโยคีทั้งหลายผู้เห็นสัจจะแล้ว เพื่อการ
แทงตลอดธรรมเบื้องสูง ทำญาณชั้นเลิศให้เกิดขึ้น.

ท่านผู้มีธรรมอันเห็นแล้วเหล่านั้น ใคร่ครวญพิจารณา
ด้วยปัญญา โดยประการใด จึงมีจิตหลุดพ้นแล้วจากอาสวะ
ทั้งปวงโดยไม่มีส่วนเหลือ เราทั้งหลายจงสวดพระสูตรนั้น
เพื่อความสำเร็จประโยชน์แก่สาธุชนทั้งหลาย ผู้ปรารถนา
กระทำตามคำสอน ด้วยการใช้ญาณน้อมนึกไปตาม โดย
ประการนั้น เทอญ.

อเนตตลักขณสูตร

(ประกาศอเนตตลักขณะโดยทุกขลักขณะคืออาพาธ)

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ ป่าอิสปตน
มฤคทายวัน กรุงพาราณสี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคเจ้า
ตรัสเรียกภิกษุปัญจวัคคีย์มาแล้ว ตรัสว่า ดูก่อนภิกษุ
ทั้งหลาย

รูปเป็นอนัตตา ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็หากว่ารูปนี้จักเป็นอัตตาแล้วไซ้ รูปนี้ก็คงไม่เป็นไปเพื่ออาพาธ ทั้งยังจะได้ตามความปรารถนาในรูปว่า ขอรูปของเราจงเป็นอย่างนี้เถิด อย่าได้เป็นอย่างนั้นเลย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็เพราะเหตุที่รูปเป็นอนัตตา ฉะนั้นรูปจึงเป็นไปเพื่ออาพาธ และไม่ได้ตามความปรารถนาในรูปว่า ขอรูปของเราจงเป็นอย่างนี้เถิด อย่าได้เป็นอย่างนั้นเลย

เวทนาเป็นอนัตตา ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็หากเวทนานี้จักเป็นอัตตาแล้วไซ้ เวทนานี้ก็คงไม่เป็นไปเพื่ออาพาธ ทั้งยังจะได้ตามความปรารถนาใน เวทนาว่า ขอเวทนาของเราจงเป็นอย่างนี้เถิด อย่าได้เป็นอย่างนั้นเลย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็เพราะเหตุที่เวทนาเป็นอนัตตา ฉะนั้นเวทนาจึงเป็นไปเพื่ออาพาธ และไม่ได้ตามความปรารถนาในเวทนาว่า ขอเวทนาของเราจงเป็นอย่างนี้เถิด อย่าได้เป็นอย่างนั้นเลย

สัญญาเป็นอนัตตา ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็หากสัญญานี้จักเป็นอัตตาแล้วไซ้ สัญญานี้ก็คงไม่เป็นไปเพื่ออาพาธ ทั้งยังจะได้ตามความปรารถนาใน สัญญาว่า

ขอสัญญาของเราจงเป็นอย่างนี้เถิด อย่าได้เป็นอย่างนั้นเลย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็เพราะเหตุที่สัญญาเป็นอนัตตา ฉะนั้นสัญญาจึงเป็นไปเพื่ออาพาธ และไม่ได้ตามความปรารถนาในสัญญาว่า ขอสัญญาของเราจงเป็นอย่างนี้เถิด อย่าได้เป็นอย่างนั้นเลย

สังขารเป็นอนัตตา ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็หากสังขารนี้จักเป็นอนัตตาแล้วไซ้ไร สังขารนี้ก็คงไม่เป็นไปเพื่ออาพาธ ทั้งยังจะได้ตามความปรารถนาในสังขารว่า ขอสังขารของเราจงเป็นอย่างนี้เถิด อย่าได้เป็นอย่างนั้นเลย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็เพราะเหตุที่สังขารเป็นอนัตตา ฉะนั้นสังขารจึงเป็นไปเพื่ออาพาธ และไม่ได้ตามความปรารถนาในสังขารว่า ขอสังขารของเราจงเป็นอย่างนี้เถิด อย่าได้เป็นอย่างนั้นเลย

วิญญาณเป็นอนัตตา ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็หากวิญญาณนี้จักเป็นอนัตตาแล้วไซ้ไร วิญญาณนี้ก็คงไม่เป็นไปเพื่ออาพาธ ทั้งยังจะได้ตามความปรารถนาในวิญญาณว่า ขอวิญญาณของเราจงเป็นอย่างนี้เถิด อย่าได้เป็นอย่างนั้นเลย

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็เพราะเหตุที่วิญญาณเป็นอนัตตา

ฉะนั้นวิญญูณจึงเป็นไปเพื่ออาพาธ และไม่ได้ตามความ
ปรารถนาในวิญญูณว่า ขอวิญญูณของเราจงเป็นอย่างนี้
เถิด อย่าได้เป็นอย่างนั้นเลย

(ประกาศอนิจจลักษณะและทุกขลักษณะ)

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้น
เป็นไฉน **รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง**

ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า ไม่เที่ยงพระเจ้าข้า

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า

ภิก. เป็นทุกข์พระเจ้าข้า

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยงเป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็น
ธรรมดา ควรหรือหนอที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา
(ด้วยตัณหา) เราเป็นนั่น (ด้วยมานะ) นั่นเป็นอัตตาของเรา
(ด้วยทิฏฐิ)

ภิก. ไม่ควรเห็นอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้น
เป็นไฉน **เวทนาเที่ยงหรือไม่เที่ยง**

ภิก. ไม่เที่ยงพระเจ้าข้า

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า

ภิก. เป็นทุกข์พระเจ้าข้า

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยงเป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็น

ธรรมดา ควรหรือหนอที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั้นของเรา
(ด้วยตักขณหา) เราเป็นนั้น (ด้วยมานะ) นั้นเป็นอัตตาของเรา
(ด้วยทิฏฐิ)

ภ. ไม่ควรเห็นอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า
ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้น
เป็นไฉน **สัญญาเที่ยงหรือไม่เที่ยง**

ภ. ไม่เที่ยงพระเจ้าข้า

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า

ภ. เป็นทุกข์พระเจ้าข้า

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยงเป็นทุกข์มีความแปรปรวนเป็น
ธรรมดา ควรหรือหนอที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่านั้นของเรา
(ด้วยตักขณหา) เราเป็นนั้น (ด้วยมานะ) นั้นเป็นอัตตาของเรา
(ด้วยทิฏฐิ)

ภ. ไม่ควรเห็นอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า
ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้น
เป็นไฉน **สังขารเที่ยงหรือไม่เที่ยง**

ภ. ไม่เที่ยงพระเจ้าข้า

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า

ภ. เป็นทุกข์พระเจ้าข้า

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยงเป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็น
ธรรมดา ควรหรือหนอที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั้นของเรา

(ด้วยตัตถา) เราเป็นนั่น (ด้วยมานะ) นั่นเป็นอัตตาของเรา
(ด้วยทิฏฐิ)

ภ. ไม่ควรเห็นอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้น
เป็นไฉน **วิญญานเที่ยงหรือไม่เที่ยง**

ภ. ไม่เที่ยงพระเจ้าข้า

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า

ภ. เป็นทุกข์พระเจ้าข้า

พ. ก็สิ่งใดไม่เที่ยงเป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็น
ธรรมดา ควรหรือหนอที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา
(ด้วยตัตถา) เราเป็นนั่น (ด้วยมานะ) นั่นเป็นอัตตาของเรา
(ด้วยทิฏฐิ)

ภ. ไม่ควรเห็นอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า

(พิจารณาขั้น ๕ โดยการจำแนก ๑๑ อย่าง)

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนั้นแหละ รูปอย่างใด
อย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคตหรือปัจจุบัน เป็นภายใน
หรือภายนอก หยาบหรือละเอียด ทรามหรือประณีต ทั้งที่
อยู่ไกลหรือใกล้ รูปทั้งหมดนั้น เธอทั้งหลายพึงเห็นด้วย
ปัญญาอันถูกต้อง ตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า **นั่นไม่ใช่**
ของเรา (ด้วยทุกขานุปัสสนา) เราไม่เป็นนั่น (ด้วย

อนิจจานุปัตสสนา) นั้นไม่ใช่อัตตาของเรา (ด้วยอนัตตานุปัตสสนา)

เวทนาอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคตหรือปัจจุบัน เป็นภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด ทรามหรือประณีต ทั้งที่อยู่ไกลหรือใกล้ เวทนาทั้งหมดนั้น เธอทั้งหลายพึงเห็นด้วยปัญญาอันถูกต้อง ตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั้นไม่ใช่ของเรา (ด้วยทุกขานุปัตสสนา) เราไม่เป็นนั้น (ด้วยอนิจจานุปัตสสนา) นั้นไม่ใช่อัตตาของเรา (ด้วยอนัตตานุปัตสสนา)

สัญญาอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคตหรือปัจจุบัน เป็นภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด ทรามหรือประณีต ทั้งที่อยู่ไกลหรือใกล้ สัญญาทั้งหมดนั้น เธอทั้งหลายพึงเห็นด้วยปัญญาอันถูกต้อง ตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า นั้นไม่ใช่ของเรา (ด้วยทุกขานุปัตสสนา) เราไม่เป็นนั้น (ด้วยอนิจจานุปัตสสนา) นั้นไม่ใช่อัตตาของเรา (ด้วยอนัตตานุปัตสสนา)

สังขารเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคตหรือปัจจุบัน เป็นภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด ทรามหรือประณีต ทั้งที่อยู่ไกลหรือใกล้ สังขารทั้งหมดนั้น เธอทั้งหลายพึงเห็นด้วย ปัญญาอันถูกต้อง ตามความ

เป็นจริงอย่างนี้ว่า **นั่นไม่ใช่ของเรา (ด้วยทุกขานุปัสสนา)**
เราไม่เป็นนั่น (ด้วยอนิจจานุปัสสนา) **นั่นไม่ใช่อัตตา**
ของเรา (ด้วยอนัตตานุปัสสนา)

วิญญาณอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีต อนาคตหรือ
ปัจจุบัน เป็นภายในหรือภายนอก หยาบหรือละเอียด ทราม
หรือประณีต ทั้งที่อยู่ไกลหรือใกล้ วิญญาณทั้งหมดนั้น
เธอทั้งหลายพึงเห็นด้วยปัญญาอันถูกต้อง ตามความเป็น
จริงอย่างนี้ว่า **นั่นไม่ใช่ของเรา (ด้วยทุกขานุปัสสนา)**
เราไม่เป็นนั่น (ด้วยอนิจจานุปัสสนา) **นั่นไม่ใช่อัตตา**
ของเรา (ด้วยอนัตตานุปัสสนา)

(นิพพิทาญาณ อริยมรรค ผล และปัจจเวกขณญาณ)

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้ระดับแล้ว เห็นอยู่
อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่าย แม้ในรูป ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในเวทนา
ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในสัญญา ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในสังขาร
ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในวิญญาณ

เมื่อเบื่อหน่ายย่อมคลายกำหนัด เพราะคลายกำหนัด
จิตย่อมหลุดพ้น เมื่อหลุดพ้นแล้วย่อมมีญาณหยั่งรู้ว่า
หลุดพ้นแล้ว รู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้วพรหมจรรย์อยู่จบแล้ว
กิจที่ควรทำทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสอนัตตลักขณสูตรนี้
จบลงแล้ว ภิกษุปัญจวัคคีย์ต่างมีใจชื่นชมยินดีพระภาชิต
ของพระผู้มีพระภาคเจ้า ก็แหละ เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้า
กำลังตรัสไวยากรณภาชิตนี้อยู่ ภิกษุปัญจวัคคีย์ก็มีจิตหลุด
พ้นจากอาสวะ เพราะไม่ถือมั่น (ด้วยอุปาทาน ๔) ดังนี้แล

จบ อนัตตลักขณสูตร

ภิกษุปัญจวัคคีย์ทั้งห้า บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อริยสัจจ์ คือ **ทุกข์**นี่นั่น เรา
ตถาคตตรัสรู้แล้ว ทางตลอดแล้ว อริยสัจจ์ คือ **สมุทัย** เหตุ
เป็นแดนเกิดแห่งทุกข์ เราตถาคตตรัสรู้แล้วทางตลอดแล้ว
อริยสัจจ์ คือ **นิโรธ** ความดับทุกข์ เราตถาคตตรัสรู้แล้วทาง
ตลอดแล้ว อริยสัจจ์ คือ **อริยมรรค** ทางปฏิบัติไปสู่ความดับ
ทุกข์ เราตถาคตตรัสรู้แล้ว ทางตลอดแล้ว ตัณหาในภพ
เราตถาคตถอนขึ้นแล้ว ตัณหานำไปสู่ภพสิ้นไปแล้ว บัดนี้
ภพต่อไปไม่มี พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไวยาकरणภาษิตนี้
แล้ว จึงตรัสบทประพันธ์ ต่อไปว่า

เพราะไม่เห็นอริยสัจจ์ ๔ ตามความเป็นจริง เรา
ตถาคตและเธอทั้งหลาย จึงเร่ร่อนไปในชาติทั้งหลายเหล่า
นั้น นั่นแล ตลอดกาลยาวนาน

บัดนี้อริยสัจจ์ ๔ นี่นั่น เราตถาคตเห็นแล้ว ตัณหา
นำไปสู่ภพ เราก็ตอนได้แล้ว รากเหง้าของทุกข์เราก็ตอนทิ้ง
แล้ว บัดนี้ จะไม่มีเกิดอีกต่อไป.

จาก มหาปรินิพพานสูตร

สังเวชนียสถาน ๔ ตำบล

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในกาลก่อน พวกภิกษุอยู่จำพรรษาในทิศทั้งหลาย พากันมาเพื่อเห็นพระตถาคต พวกข้าพระองค์ย่อมได้เห็นได้เข้าไปนั่งใกล้ภิกษุผู้ให้เจริญเหล่านั้น พวกข้าพระองค์ โดยล่องไปแห่งพระผู้มีพระภาคเจ้า จักไม่ได้เห็น จักไม่ได้เข้าไปนั่งใกล้ภิกษุผู้ให้เจริญใจ.

ดูก่อนอานนท์ สังเวชนียสถาน ๔ แห่งเหล่านี้ เป็นที่ควรเห็นของกุลบุตรผู้มีศรัทธา

สังเวชนียสถาน ๔ เป็นไฉน?

สังเวชนียสถาน เป็นที่ควรเห็นของกุลบุตรผู้มีศรัทธา ด้วยระลึกว่า พระตถาคตประสูติในที่นี้ ๑

สังเวชนียสถาน เป็นที่ควรเห็นของกุลบุตรผู้มีศรัทธา ด้วยระลึกว่า พระตถาคตตรัสรู้หนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณในที่นี้ ๑

สังเวชนียสถาน เป็นที่ควรเห็นของกุลบุตรผู้มีศรัทธา ด้วยระลึกว่า พระตถาคตยังธรรมจักรอันยวดยิ่งให้เป็นไปแล้ว ในที่นี้ ๑

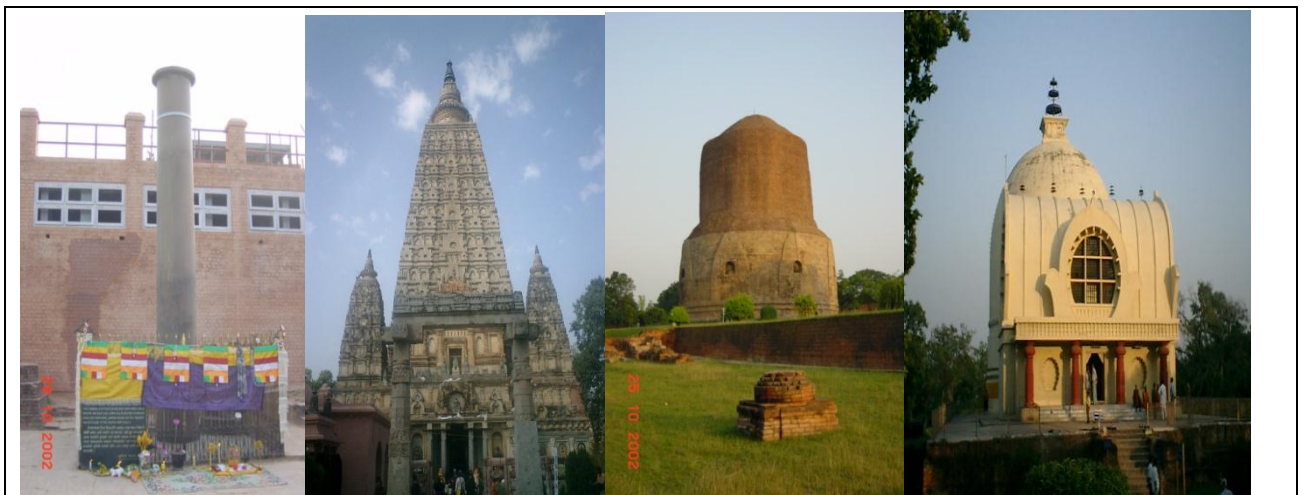
สังเวชนียสถาน เป็นที่ควรเห็นของกุลบุตรผู้มีศรัทธา ด้วยระลึกว่า พระตถาคตเสด็จปรินิพพานด้วยอนุปาติ-

เสสนิพพานธาตุในที่นี้ ๑

อาณนท์ สังฆเวชนียสถาน ๔ แห่งเหล่านั้นแล เป็นที่
ควรเห็นของกุลบุตรผู้มีศรัทธา ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก
อุบาสิกา ผู้มีศรัทธาจักมาด้วยระลึกถึงว่า พระตถาคต
ประสูติในที่นี้บ้าง พระตถาคตตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิ
ญาณในที่นี้บ้าง พระตถาคตยังธรรมจักรอันยวดยิ่งให้
เป็นไปในที่นี้บ้าง พระตถาคตเสร็จปรินิพพานแล้วด้วยอนุ
ปาติเสสนิพพานธาตุในที่นี้บ้าง

ดูก่อนอาณนท์ ชนเหล่าใดเที่ยวจาริกไปยังเจดีย์ มีจิต
เลื่อมใส จักกระทำกาลละ ชนเหล่านั้นทั้งหมดเบื้องหน้าแต่
ตายเพราะกายแตก จักเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์.

มหาปรินิพพานสูตร

สวนลุมพินีวัน
สถานที่ประสูติ

พุทธคยา
สถานที่ตรัสรู้

สารนาถ
สถานที่แสดงปฐมเทศนา

กุสินารา
สถานที่ปรินิพพาน

บทสาธยายบารมี ๓๐

ทานะ ปาระมี สัมปันโน, ทานะ อุปะปาระมี สัมปันโน,
ทานะ ประระมัตถะปาระมี สัมปันโน, เมตตา ไมตรี กรุณา
มุทิตา อุเปกขา ปาระมี สัมปันโน อิติปิโส ภควา

สีละ ปาระมี สัมปันโน ...

เนกขัมมะ ปาระมี สัมปันโน ...

ปัญญา ปาระมี สัมปันโน ...

วิริยะ ปาระมี สัมปันโน ...

ขันติ ปาระมี สัมปันโน ...

สัจจะ ปาระมี สัมปันโน ...

อธิฏฐานะ ปาระมี สัมปันโน ...

เมตตา ปาระมี สัมปันโน ...

อุเปกขา ปาระมี สัมปันโน ...

... อุปะปาระมี สัมปันโน

... ประระมัตถะปาระมี

สัมปันโน

เมตตา ไมตรี กรุณา

มุทิตา อุเปกขา ปาระมี

สัมปันโน อิติปิโส ภควา

ทะสะ ปาระมี สัมปันโน, ทะสะ อุปะปาระมี สัมปันโน,
ทะสะ ประระมัตถะปาระมี สัมปันโน, เมตตา ไมตรี กรุณา
มุทิตา อุเปกขา ปาระมี สัมปันโน อิติปิโส ภควา ตี.

พุทัง สรณัง คัจฉามิ, ธัมมัง สรณัง คัจฉามิ, สังฆัง
สรณัง คัจฉามิ, นะมามิหัง.

การได้ความเป็นมนุษย์แสนยาก

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนมหาปฐพีนี้มีน้ำเป็นอันเดียวกัน บุรุษโยนบ่วงซึ่งมีช่องเดียวลงไปในมหาปฐพีนั้น ลมทิศตะวันตก พัดเอาบ่วงนั้นไปทางทิศตะวันตก ลมทิศตะวันตกพัดเอาไปทางทิศตะวันออก ลมทิศเหนือพัดเอาไปทางทิศใต้ ลมทิศใต้พัดเอาไปทางทิศเหนือ มีเต้าตาบอดอยู่ในมหาปฐพีนั้น ผ่านไปร้อยปีมันจะไผ่ขึ้นคราวหนึ่ง ผ่านไปร้อยปีมันจะไผ่ขึ้นคราวหนึ่ง เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน เต้าตาบอดนั้น ผ่านไปร้อยปีมันจะไผ่ขึ้นคราวหนึ่ง ผ่านไปร้อยปีมันจะไผ่ขึ้นคราวหนึ่ง จะสอดคอให้เข้าไปในบ่วงซึ่งมีช่องเดียวโน้นได้บ้างหรือหนอ

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้อที่เต้าตาบอด ผ่านไปร้อยปีมันจะไผ่ขึ้นคราวหนึ่ง ผ่านไปร้อยปีมันจะไผ่ขึ้นคราวหนึ่ง จะสอดคอเข้าไปในบ่วงซึ่งมีช่องเดียวโน้นเป็นของยาก

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ฉะนั้นภิกษุทั้งหลาย การได้ความเป็นมนุษย์เป็นของยาก พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าอุบัติขึ้นในโลกเป็นของยาก ธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้วรุ่งเรืองในโลก ก็เป็นของยาก

ความเป็นมนุษย์นี้เราได้แล้ว พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าอุบัติแล้วในโลก และพระธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้วรุ่งเรืองอยู่ในโลก

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลายพึงกระทำความเพียร เพื่อรู้ตามความเป็นจริงในอริยสัจ ๔ อย่างนี้ว่า**นี้ทุกข** เพื่อรู้ตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า**นี้ทุกขสมุทัย** เพื่อรู้ตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า**นี้ทุกขนิโรธ** เพื่อรู้ตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า**นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา**

ทุติยฉิคคพสุตฺร

คำอุทิศส่วนกุศล

สัตว์ทั้งหลายไม่มีที่สุด ไม่มีประมาณ จงมีส่วนแห่งบุญที่ข้าพเจ้าได้ทำในบัดนี้ และแห่งบุญอื่นที่ได้ทำไว้ก่อนแล้ว คือจะเป็นท่านเหล่าใด ซึ่งเป็นที่รักใคร่และมีบุญคุณ เช่น มารดา บิดา ของข้าพเจ้าเป็นต้นก็ดี ที่ข้าพเจ้าเห็นแล้ว หรือมิได้เห็นก็ดี ท่านเหล่าอื่นซึ่งเป็นกลางๆ หรือเป็นคู่เวรกันก็ดี

สัตว์ทั้งหลายตั้งอยู่ในโลก อยู่ในภูมิทั้งสาม อยู่ในกำเนิดทั้งสี่ มีชั้นห่าชั้น มีชั้นชั้นเดียว มีชั้นสี่ชั้น กำลังท่องเที่ยวอยู่ในภพน้อยใหญ่ก็ดี

ท่านเหล่าใดรู้ส่วนบุญที่ข้าพเจ้าแผ่ให้แล้ว ขอท่านเหล่านั้นจงอนุโมทนาเองเถิด ส่วนท่านเหล่าใด ที่ยังไม่รู้ส่วนแห่งบุญนี้ ขอเทวดาทั้งหลาย ได้โปรดบอกท่านเหล่านั้นให้รู้ด้วย

เพราะเหตุที่ได้อนุโมทนาส่วนบุญที่ข้าพเจ้าแผ่ให้แล้ว ขอท่านทั้งหลาย จงเป็นผู้ไม่มีเวร อยู่เป็นสุขทุกเมื่อ จนถึงพระนิพพาน ความปรารถนาที่ดั่งใจของท่านเหล่านั้นจงสำเร็จเถิด

สัพพัตติทานคาถา
พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๔